

שיעור חומש

על פרשת השבוע

משיעורי מרן הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת עטרת שלמה

פרשת בשלה תשפ"ד

ודרך הנהגה זו דאף וחימה הוא שהקב"ה מעניש עד כדי כליה גמורה. ומצינו דבר זה בפסוקים בכמה דוכתי, דהנה בפרשת והיה אם שמוע באזהרה על ע"ז כתוב 'זוהרה אף ה' בכם וגו' ואבדתם מהרה'. וכן מבואר במה שהבאנו לעיל דמשה רבנו אמר 'כי יגורתי מפני האף והחימה אשר קצף ה' עליכם להשמיד אתכם'. ובשירת האזינו כתוב 'כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית'. וכן בסוף פרשת ואתחנן כתוב 'פן יחרה אף ה' בך והשמידך מעל פני האדמה'. ואצל פנחס בסוף פרשת בלק כתוב 'ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם וגו' וישוב הרון אף ה' מישראל, ובריש פנחס כתוב 'פנחס בן אלעזר בן אהרון הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל וגו' ולא כליתי את בני ישראל, [ובחז"ל נקרא פנחס משיב חימה בן משיב חימה], הרי מבואר דרק מחמת דשב הרון אף השם הוא דלא כילה אותם. הנה מבואר דיש הנהגה של הרון אף וחימה שהקב"ה מביא פורענות עד אבדון וכליון גמורים.

ונראה דזהו ביאור ההנהגה דלא נתנחם דאיתא במדרש, דהיינו דגם אחר שנתקיים בהם הדין המגיע להם, וגם אחר שנידונו י"ב חודש כדתנן בעדיות, וכבר נענשו בעשר מכות, ונתקיים בהם הדין שהובטח בברית בין הבתרים לאברהם אבינו, מ"מ לא נתנחם הקב"ה ולא שב מחמתו עליהם, ונהג עמהם כמידת אף וחימה, ומכח זה נוסף להם עוד עונש ופורענות. והנהגה זו של חימה היא הוספת פורענות עד אבדון וכליון גמורים, וזהו דאיתא במדרש דאמר הקב"ה איני מתנחם עד שאהרוג לכולך, היינו דלא ישוב הרון אפו מהם ולא ינוח מחמתו עד שיהרוג את כולך, והיינו שיאבדו ויכלו לגמרי, וזהו שכתוב ביואל 'מצרים שממה תהיה, דהיינו דתאבד לגמרי ותידון לכליון גמור, דהרי כך הוא ההנהגה של חימה וחרון אף.

ויקה משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע וגו' (י"ג, י"ט). הנה מפורש דהטעם שלקחו עצמות יוסף, הוא משום השבועה דיוסף. ונראה לומר בזה עוד, דהנה כתוב בתהלים 'הים ראה ויננס', ואיתא בחז"ל דהים ראה ארונו של יוסף ועי"ז נקרע, ומבואר דארונו של יוסף נצרך לעצם היציאה ממצרים, דקריעת ים סוף היא גמר היציאה. ובתוס' שאנץ סוטה דף יג. הביא דברי המדרש, ששמו עצמות יוסף בתוך עור של כבש, ונכנסה בו באותו עור רוח חיים, והיינו דכתיב בתהלים נוהג כצאן יוסף. ויש ללמוד מזה שארונו של יוסף שהיה מהלך עם ישראל במדבר, היה זה בבחינה שיוסף הנהיג את עם ישראל בצאתם ממצרים. וא"כ י"ל דמטעם זה היו צריכין להעלות את עצמות יוסף עמם.

מרכבות פרעה וחילו ירה בים וגו'. (ט"ו, ד'). יש להעיר בלשון הפסוק

ויהי בשלה פרעה וגו' ולא נחם וגו'. (י"ג, י"ז). בכיאר הענין ד'לא נחם אלוקים' איתא במדרש אע"פ ששלחם פרעה, לא נתנחם הקב"ה, משל למה הדבר דומה, למלך שנשבה בנו, והלך אביו והצילו מן הלסטים והרגו, והיה הבן אומר לאביו, כך וכך עשו לי, כך וכך הכו אותי ושעבדו אותי, אע"פ שהרגו לא היה מתנחם, אלא היה אומר כך וכך עשו לבני, כך עשו המצרים שעבדו את ישראל שנאמר וימררו את חייהם, הביא עליהם הקב"ה עשר מכות וגאל את בניו, אעפ"כ היה אומר, איני מתנחם עד שאהרוג לכולך, שנאמר 'וינער ה' את מצרים בתוך הים, וכתוב 'סוס ורוכבו רמה בים, וכתוב (יואל ד') 'מצרים לשממה תהיה, לכך נאמר ולא נחם.

מבואר מדברי המדרש, דאף לאחר שכבר הביא עליהם עשר מכות, ונגאלו ישראל ממצרים, אעפ"כ היה הקב"ה אומר איני מתנחם עד שאהרוג לכולך, ורק מחמת זה שלא נתנחם הוא דניער אותם בים, ומשום כך נענשו במה דכתיב ביואל 'מצרים לשממה תהיה'. ומבואר דיש ענין מיוחד והנהגה מיוחדת של הקב"ה שאינו מתנחם, ומכח הנהגה זו הוא דנענשו המצרים, נוסף על עשר המכות.

והנה דבר זה צריך הסבר, דהלא המצרים נענשו במכות כדין הראוי להם על כל מה שעשו לישראל, כמפורש בדברי חז"ל שהיה זה מדה כנגד מדה על מה שהצרו לישראל, ומבואר בפסוקים דכל ענין המכות היה לקיים ההבטחה של ברית בין הבתרים ד'גם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ובמסכת עדיות תנן דמשפט המצרים שנים עשר חדש. א"כ צריך להבין מה ביאור ההוספה על הדין, אשר נדונו ונענשו בכח הנהגה זו שהקב"ה לא נתנחם.

ונראה לבאר בזה, שכשם שכלפי מדת הדין, יש הנהגה של מדת הרחמים, שהיא הנהגה ליכנס לפנים משורת הדין, כן על משקל זה יש הנהגה להיפך, והיא הנהגת חימה להוסיף עונש על שורת הדין, דנחמה עניינה הוא להיות נח מחימה, ולא נתנחם עניינה הוא שלא נח מהחימה, דאע"פ דכבר נעשה הדין והעונש כשורת הדין הראוי, מ"מ לא נח הקב"ה מחמתו, ועי"ז שלא נח נוסף עוד עונש, וזהו הנהגה של לא נתנחם. ודבר זה מבואר בפסוק בענין הטא העגל דמשה רבנו אמר 'כי יגורתי מפני האף והחימה אשר קצף ה' עליכם להשמיד אתכם', והיינו דאע"פ שכבר נחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות, מ"מ עדיין פחד משה מהאף והחימה, ועי"ז ש בתרגום יונתן וברמב"ן שהאריכו בזה, וכן מבואר בפסוקים בישעיה (פרק ה') בענין החורבן והגלות, דאפילו שכבר גלו מ"מ 'בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה', הרי דגם אחר שכבר נעשה הדין והעונש, מ"מ יש ענין והנהגה של הרון אף וחימה, שמכוחה ומחתה באים עוד עונשים.

לעילוי נשמת הגאון המובהק רבי אברהם יצחק ב"ר נתן שלוסברג זצ"ל

מותיקי פארי תלמידי רבנו מרן הגרי"מ זיע"א

דבתחילה כתוב ירה בים כסתמא, ולכסוף כתוב טבעו בים סוף. ונראה לבאר עפ"י דברי המכילתא שטבעו היינו בטיט, דאין טביעה אלא בטיט, והיינו הטיט שהיה באופן מרכבות מצרים כמש"כ רש"י שעמוד ענן היה יורד ועושה אותו כטיט, ועמוד אש מרתיחו, ונענשו בזה מצרים במדה כנגד מדה, דכנגד וימררו את חייהם בחומר, נעשו להם המים כטיט ונשתקעו בהן.

והנה עוד איתא במכילתא עה"פ ירדו במצולות, מה ת"ל במצולות, מלמד שנפרץ הים הגדול לתוכו והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות, הנה מבואר דלא רק מימי ים סוף היו שם, אלא גם מימי הים הגדול היו שם. אשר לפי זה יש לפרש דמרכבות פרעה וחילו ירה בים, זה קאי על מה שטבעו במים, וזהו לשון ירה, שהוא לשון השלכה וזה היה למים, והמים הרי לא היו רק מימי ים סוף, אלא גם מי הים הגדול היו שם, על כן כתוב כסתמא ירה בים, וסיפא דקרא דטבעו בים סוף, דזה קאי על מה ששקעו בטיט, זה היה בקרקעית הים, וזה היה רק בקרקעית של ים סוף, על כן כתוב טבעו בים סוף.

ותקח מרים הנביאה אהות אהרן את התוף וגו' (ט"ז, כ'). במגילה דף יד. יליף מפסוק זה דמרים הייתה נביאה. ויש לדקדק מדוע דווקא כאן קרא הכתוב למרים בתואר 'נביאה' יותר משאר מקומות.

והנה בגמ' שם איתא על המשך הכתוב אהות אהרן ולא אהות משה, אמר ר"נ אמר רב שהיתה מתנבאה כשהיא אהות אהרן, ואומרת עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל, ובשעה שנולד נתמלא כל הכית כולו אורה, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך, וכיון שהשליכוהו ליאור, עמד אביה וטפחה על ראשה ואמר לה בתי היכן נבואתיך, היינו דכתיב ותתצב אהותו מרחוק לדעה, לדעת מה יהא בסוף נבואתה. ויש לדקדק למה נזכר ענין הנבואה על ידית משה מושיען של ישראל כאן בעת שבאה לומר שירה.

ונראה לבאר בזה דרך השתא בקריעת הים הוא דנשלם קיום נבואתה, דנבואתה הייתה שיוולד מושיען של ישראל, וקריעת הים הוא גמר השלמת הישועה, וכמבואר בפסוק ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים, הרי דרך אז הוא דנשלמה הישועה, ונמצא דרך עכשיו נשלם קיום הנבואה דיושיע את ישראל. ולפי"ז מבואר דנזכר כאן ענין

ענין הנבואה שנתנבאה מרים שעתיד ליוולד מושיען של ישראל, דרך עכשיו הוא דנתקיימה אותה הנבואה, דרך השתא נגמר ונשלם היציאה ממצרים, ונשלמה ישועתן של ישראל. מעתה גם מבואר הא דהוזכרה כאן בתורת נביאה, כיון דכאן הוא דנתקיימה נבואתה.

ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם וגו' (ט"ז, ל"ה). הנה כפל הכתוב ענין אכילת המן. וביאור הכפילות הוא כמבואר ברש"י דבסדר ירידת ואכילת המן היו שתי חלקים, ונחלקו בזמניהם, דכו' באדר שמת משה, פסק המן מלירד, אבל עדיין המשיכו לאכול מהמן עד שהקריבו העומר בטי"ז בניסן. ורישא דקרא מדבר מזמן אכילת המן, שזה היה עד בואם אל הארץ, וסיפא מדבר מזמן ירידת המן, שזה היה עד בואם אל קצה ארץ כנען, שזהו ערבות מואב מקום קבורת משה. ומבואר דהכתוב מהלק את שתי העניינים, ומזכיר את זמן ירידת המן בפני עצמו, ואת זמן אכילת המן בפני עצמו. וצריך ביאור דכיון דהמשיכו להסתפק מן המן גם אחר שפסק מלירד, איזה נפק"מ יש מזה שפסק מלירד, ולמה הוזכר זמן הפסקת הירידה כזמן בפני עצמו.

ונראה לבאר דבמן היו שתי עניינים נפרדים, דמלבד שהיה את עצם הדבר שהיה להם מן לאכול, גם היה בזה ענין בפני עצמו של ירידת המן, וביאור הענין בירידת המן, הוא על פי הכתוב בתהלים פרק ע"ח, וידברו באלוהים אמרו היוכל קל לערוך שולחן, ועל זה אומר הכתוב להלן שם, ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתה, וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו וגו'. ומבואר בכתוב דירידת המן היה בגדר של עריכת שולחן שהקב"ה ערך שולחן לישראל.

וכן מבואר להדיא מדברי הגמ' ביומא דף ע"ו איסי בן יהודה אומר מן שירד להם לישראל היה מתגבר ועולה עד שרואין אותו כל מלכי מזרח ומערב, שנאמר תערוך לפני שולחן נגד צוררי. הרי דירידת המן, היה בגדר של עריכת שולחן, שהקב"ה ערך שולחן לישראל. ויש לומר דזהו הביאור בענין ירידת המן, דירידת המן, זה היה עריכת השולחן שערך הקב"ה לישראל, וזהו ענין בפני עצמו מלבד עצם הדבר שהיה להם מזון לאכול. ולפי זה מבואר היטב שהכתוב מונה את זמן ירידת המן בפני עצמו, דירידת המן הוא ענין מיוחד לעצמו של עריכת שולחן, וזה היה רק עד ז' אדר שנסתלק משה רבנו.

וראו כל עמי כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך

מתוך דברים במעונו לתלמידי קרן 'נתיבות משה', קדימה, לרגל תחילת הנחת תפילין

הנחת התפילין יש בה ענין מיוחד שהוא מקדש את הגוף, כתוב בגמרא במסכת ראש השנה שקרקפתא דלא מנח תפילין נקרא פושעי ישראל בגופו. לכאורה יש עוד מצוות שאדם עושה בגופו, ולמה הנמנע מעשיית שאר מצות לא נקרא פושע בגופו. מבואר מזה שתפילין הם מצטרפים לגוף האדם, הם השלמה לצורת האדם, הצורה של איש ישראל הוא שיש על גופו את התפילין. התפילין הם שם ה', כמו שהגמרא דורשת על הכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' אלוהיך נקרא עליך ויראו ממך. והשם ה' הזה צריך להיות מונח על ראשו ועל ידו של האדם, ולכן מי שהוא קרקפתא לא מנח תפילין נחשב פושע בגופו. כתוב ברמב"ם בהלכות תפילין שהמצוה להניח על ידו שעל ידי זה תהיה התפילין מונחים כנגד לבו, ונמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך, מבואר שהנחת התפילין על היד הוא כתיבת הדברים על הלב. זהו צורת איש ישראל, ששם ה' נכתב ומונח על ראשו ולבו, ומעיקר הדין הרי מניחים תפילין כל היום, הרי נמצא ששלמות הצורה של איש ישראל הוא שיש על גופו כל הזמן שם ה' על ראשו וכנגד לבו. תפילין אסורים בהיסח הדעת, נמצא שבכלל הצורה של איש ישראל הוא שלא יהא בהיסח הדעת, ולא יהא בקלות ראש כל הזמן. התפילין הם שם ה' שנכתב על גוף האדם. כתוב בגמרא בשבת שמלכות רומי הרשעה גזרה על ישראל שכל המניח תפילין על ראשו ינקרו את מוחו. למה הם גזרו על התפילין של ראש, כי הגמרא דורשת את הפסוק וראו וגו' כי שם ה' נקרא ויראו ממך, אלו תפילין שבראש, הם לא רצו את הפחד והיראה מהתפילין של ראש. כתוב במגילת אסתר ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, והגמרא במגילה דורשת ויקר זה תפילין. והיינו שע"י הנצחון נעשה להם תפילין. ויש לבאר כי הרי בהמשך כתוב במגילה כי נפל פחד היהודים עליהם, וא"כ נשלם ענין ה' ויראו ממך, על כן נחשב שע"י הנס וההצלה נעשה להם תפילין.